

11. Крижановська О. О. Масонство в Україні у др. пол. XVIII ст. - на поч. XIX ст.: дис. канд. іст. наук: 07. 00. 01 / Крижановська О. О., Інститут історії України НАН України. – К.: [б. и.], 1997. – 179 с.
12. Липа Ю. З історії вільних будівничих. // Просвіта. 1992. Вип. 31/90. – с. 3 – 6.
13. Морамарко М. Масонство в прошлом и настоящем. – М.: Прогресс, 1990. – 304 с.
14. Печников В. А. Історія лицарів храму. – Москва, 1916. – 432 с.
15. Римаренко І. В. Масонство й українська національна ідея // Україна: національна ідея. – К., 2003. – с. 714 – 719.
16. Савченко В. А. Україна масонська. – К.: Нора – Друк, 2008. – 336 с.
17. Фостер Б. Дух масонства. – М.: изд-во «Литан», 1999. – 172 с.
18. Хамуляк С. Ідеї масонства і Україна // Молода нація. – К., 1996. – Вип. 4. – с. 127 – 132.
19. Харитонович Д. Э. Масонство. – М.: Весь мир, 2001. - 223 с.
20. Ходоровский М. Д. Масонство і Україна (За матеріалами діяльності вільних мулярів XVIII ст.): Автореф. дис. канд. іст. наук. 07.00.01. / Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 1999. – 17 с.
21. Яблунівська Т. Історична література про вплив масонства на суспільно-політичне життя України XVIII – XIX ст. Історичні дослідження в Україні. – К., 1998. – Вип. 8. – с. 74 – 88.

Аннотація

Рассматривается зарождение масонства в Украине и влияние масонских организаций на сознание украинского народа.

Ключевые слова: масоны, масонские ложи, строительные артели, свободные каменщики.

Annotation

We consider the origin of Freemasonry in Ukraine and influence of Masonic organizations in awareness of the Ukrainian people.

Keywords: freemasons, masonic lodges, buildingartels, freemasons.

Сергій Тонких
(Київ)

**УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД 1917 – 1919 РОКУ.**

Висвітлено питання історичного становлення і формування органів управління, та органів внутрішніх справ Радянської влади в Україні в революційний період кінець 1917-1919 рік. Розглянуто покладені функції, організаційні завдання, цілі структурних підрозділів, відділів та підвідділів Народного Комісаріату Внутрішніх Справ Української

Соціалістичної Радянської Республіки.

Ключові слова: Радянська влада, Народний секретаріат, утворення, органи внутрішніх справ, функції, відділи, Виконкоми, НКВС, декрет, постанова, ради депутатів.

В цій статті автор намагається дослідити етапи становлення органів внутрішніх справ, органів управління владою на територіях України котрі знаходились під владою більшовицької партії в період революційного загострення 1917-1919р.р., визначити момент утворення Народного комісаріату внутрішніх справ України зрозуміти цільову та функціональну направленість цієї організації на початковому етапі становлення радянської влади в Україні.

Становлення радянської влади коли ради та Виконкоми ще не налагодили свій апарат влади, управлінням справами на місцях на скільки дозволяло революційне становище здійснювали військово - революційні комітети ВРК. Це були органи надзвичайного стану на які покладалися обов'язки крім цивільних ще й військові справи , а також правоохоронні функції. Крім ВРК також діяли інші тимчасові органи – революційні штаби , або “трійки”, “п’ятірки”, “шістки”, “сімки”, “дев’ятки” і т.і.[1, т.3, с. 208-209, 622-623] ці штаби створювались з метою боротьби з кримінальною злочинністю , а також для придушення контрреволюційних проявів.

12 грудня 1917р. у Харкові відбувся Перший Всеукраїнський з'їзд Рад, який проголосив Україну Республікою Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. На ньому було обрано Центральний Виконавчий Комітет (ЦВК), який взяв на себе всю повноту влади. Постановою ЦВК від 17 грудня було утворено уряд Української Радянської Республіки – Народний секретаріат. Його секретарем внутрішніх справ було призначено Євгенію Бош [2, с.10]. З'їзд прийняв резолюцію “Про самовизначення України”, згідно якої Українська Радянська Республіка оголошувалась федеративною частиною Російської Республіки. Окремою постановою з'їзд доручив ЦВК “негайно поширити на територію Української республіки всі декрети і розпорядження Робітничо-Селянського уряду федерації, які мають загальне для всієї федерації значення” [1, т.2, с.575].

Організація органів управління внутрішніми справами більшовиків на територіях України які знаходились в її владі здійснювалась під контролем, та безпосереднім керівництвом Народного секретарства внутрішніх справ яке повинно було налагодити як діяльність апаратів Рад так і їх Виконавчих комітетів опираючись на закони та підзаконні акти Радянської Росії. Так 27 грудня

1917 року народний Секретар внутрішніх справ видає наказ №1, згідно з яким були скасовані посади урядових губернських, повітових і міських комісарів для міст, які мали окреме від повіту управління. Всі справи й обов'язки, що належали комісарам, передавалися губернським повітовим і міським Радам, солдатських і селянських депутатів та їх виконавчим органам [3, ст. 65]. Цим та подібними наказами уряд намагався не зволікаючи перейти від управління владою на місцях органів тимчасового характеру на постійного якими повинні були стати Ради. Слід зазначити що виконання поставлених перед Секретарством цілей проходило в гострому політично військовому протистоянні з Центральною Радою. Також на перших порах колосальну кількість часу роботи Секретарство приділяло прийому делегацій з місць – робітничих та селянських, що в дуже великій кількості почали відвідувати Харків [4, ст. 170.] Тобто велась активна роз'яснювально - пропогандиська робота, але якусь структурно - організаційну та законодавчу роботу в таких важких умовах боротьби та всебічного хаосу вести було неможливо.

Після окупації території України Німецько – Австрійськими військами більшовицька партія була змушена відкласти намагання побудови радянської влади, Секретарство внутрішніх справ в цей період було не спроможне виконувати свої функції про що свідчить зміна, після відставки Є. Бош, з 4 березня по 18 квітня 1918р., тобто за півтора місяця, трьох, народних секретарів внутрішніх справ (Нернорович Є.В., Іванов А.В., Коцюбинський Ю.М.) [2, ст.10-11], та як наслідок реорганізація секретарства у відділ внутрішніх справ. Уряд був змушений покинути територію України, та був перейменований 28 листопада 1918р. у Тимчасовий робітничо – селянський Уряд [5, с. 1-2],.

З початку 1919 року після уходу окупаційних військ, розпочався новий процес розбудови радянської влади та формування її органів, так 6 січня 1919 року було затверджено офіційну назву держави – Українська Соціалістична Радянська Республіка [6, с.15], утворився уряд - Рада Народних Комісарів УСРР [7, с.120-121] до якого увійшов і Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС).

В місцях які звільнялися від влади гетьмана і Директорії, до встановлення на усій території України Радянської влади в особі рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів положенням від 28 січня 1919 року засновуються волосні та сільські комітети бідноти. Там де нема революційних комітетів і тимчасово до організації Рад з бідноти і середнього селянства, уся повнота влади в волостях і селах належить комітетам тамошньої бідноти. . В діяльність комітетів входило розподіл хліба, засобів першої необхідності і сільськогосподарських засобів, вилучення хлібних залишків з рук кулаків і багатіїв , а також проведення всіх постанов Тимчасового робітничо - селянського уряду[8, с. 37-38].

Положенням РНК від 23 лютого 1919 року про організацію НКВС Української

Радянської Соціалістичної Республіки цей орган мав першочергову функцію відати всіма внутрішніми справами Української Республіки. Керуючим органу був Народний Комісар, котрий разом з членами Колегії розглядав всякого роду принципові питання. По діяльності Комісаріат по Внутрішнім Справам поділявся на окремі відділи: 1) Канцелярія Народного Комісаріату Внутрішніх Справ що займалась наступними питаннями: робота з кореспонденцією, прийом прохань на ім'я Комісара, переписка з Радами по загальним питанням, виконання нагальних питань суспільного життя, відання справами особистого складу Комісаріату. 2). Відділ місцевого Управління в свою чергу ділився на Підвідділ Інформаційно – інструкторський та Підвідділ управління Радянською міліцією. Основними напрямками відділу були питання загального адміністративного управління: інструктування Рад по проведенню в життя розпоряджень Раднаркому, організація і контроль роботи Рад на місцях шляхом направлення інструкторів. Надання вказівок по питанням місцевого адміністративного управління. Управління справами міліції, розслідування зловживань робітниками державних органів. 3) Фінансовий відділ займався: розробкою кошторисів витрат Комісаріату та Рад, кредитування Губернських Рад та перевірка звітів Рад в використанні кредитів, підрахунок надходжень з місцевих джерел Губернських Рад та ін... 4) Статистичний відділ: в функції якого покладалось дослідження посівних площ, слідкування за сходами посівів, встановленню можливого врожаю, контроль збору хлібу та сільськогосподарської продукції, контроль за наявними тваринами збір даних по запасам зерна. Підрахунок кількості населення, статистика народжуваності та смертності. Статистика пожарів, цін на робітничі руки, засоби споживання т.д. 5). Редакційна колегія по виданню «Вісника Комісаріату внутрішніх справ.» Збір матеріалів для друку з інформаційно - інструкторського підвідділу, видання розпоряджень Раднаркому та протоколів засідання колегії Комісаріату 6) Відділ Місцевого господарства, розглядав кошториси приходів та розходів місцевих господарств, інші справи що стосуються фінансових питань господарств, справи місцевих податків, питання нерухомого майна муніципалітетів, націоналізація будівель, суспільні роботи. Інструктування муніципальних відділів по приведенню до життя декретів та законоположень Раднаркому, що стосується місцевого господарства. Економічна сторона питання про утворення нових адміністративних одиниць тощо. [9, с.6]

В подальшому після організації НКВС було організовано адміністративні підвідділи, якими розширилася діяльність Комісаріату на інші сфери громадського, суспільного життя, та внутрішніх справ Держави.

Були організовані відділи запису громадянського стану на які покладалися функції

реєстрації народження, смерті, браку, розлучень. Даний орган складався з: Центрального відділу при НКВС, Окружних підвідділів НКВС при Губісполкомах, Місцевих підвідділів НКВС при повітах чи волосних, місцевих та районних Раддепів в крупних містах.[9, с.4]

Декретом про «цивільний шлюб» і «о веденні книг актів громадського стану» було постановлено обов'язкова реєстрація цивільного шлюбу в підвідділах записів громадського стану. Реєстрація шлюбу дозволяється особам які достигли 18 річного віку, також встановлюється що церковний брак на ряду з обов'язковим громадським є особистою справою пари яка іде до шлюбу, та під страхом відповідальності священнослужбовці не можуть відмовити в проведенні релігійного обряду, але тільки після обов'язкової реєстрації громадського шлюбу і відповідного запису в «книзі актів громадського стану». Також цим декретом зумовлювалось порядок реєстрації народжуваності та смерті громадян. [9, с.1-3] В цей час окремим декретом було впроваджено норми та порядок що до розлучення [9, с. 5] .

Для безперебійного та постійного зв'язку центральних органів влади з місцевими, декретом від 7 квітня 1919р, уряд організував при НКВС Центрозв'язок в функції якого входило: Розсилка кореспонденції по місцях, Розсилка літератури, Телеграфія та телефонні мережі, Довідковий стіл во Всеукраїнському масштабі, та відповідно поділявся на відділи: відділ живого зв'язку що складався з кур'єрського та реєстраційного відділення відділ телеграфного зв'язку: ділився на відділення: Буп, та телеграфно – телефонне, транспортний відділ, місцевий зв'язок по м.Києву зосереджується в Центрозв'язку, по Довідковому столу во всеукраїнському масштабі розділяється на стіл загальних довідок, та стіл місцевих довідок [9, с.11-12] .

Положенням о місцевих статистичних установах України були організовані Губернські статистичні Бюро в коло справ котрих входило:

1. Виконання всіх справ покладених на місцеві управління центральними органами: а) по статистиці населення (дослідження чисельності населення, його стану, розміщення іт.д.); б) По лісовій, сільськогосподарській, статистиці, скотарства. в) по промисловій статистиці; г) по транспортній та поштово телеграфній статистиці; д) по фінансовій та оціночній статистиці; е) по статистиці постачання та розподілу; є) по статистиці торгівлі та продуктообміну; ж) по статистиці народної освіти, здоров'я, санітарного страхування; з) по статистиці труда; і) розробка питань які входять в область моральної статистики.

2. Звіт статистичних даних, що поставляються губернськими установами.

3. Керівництво виробництвом спеціальних переписів (населення,

сільськогосподарських, професійних та ін..)

4. Підготовка до доповіді губернській раді по справам статистики питань, що стосуються статистичної діяльності губернських відомств.

5. Друкування статистичного щорічного журналу.

6. Влаштування статистичних курсів, музеїв, виставок.

Для вирішення поставлених завдань при губернських статистичних бюро організовуються відділи: економічний, статистики, земельний, демографічний, постачання та транспорту, оціночний, страховий і т. Волосним статистичним Бюро було поставлено за обов'язок обслуговувати потреби Губбюро та виконувати усі розпорядження останнього. Внутрішня організація будується на тих самих принципах що і губернські Бюро. Далі цим положенням вказувалось що місцеві державні, громадські, а також приватні установи та підприємства повинні надавати усі необхідні дані в статистичні бюро, надавати всіляку допомогу та сприяння при виконанні статистичної роботи органами тощо. (9, с. 15-22).

При НКВС України було організовано закордонний відділ який займався: 1) Справами о виході з Українського громадянства та отримання останнього. 2) Реєстрація отримавши українське громадянство іноземців. 3) Опублікування списків для загального свідчення і повідомлення о прийнятті в Українське громадянство осіб державам підданими яких вони були. 4) Видача закордонних паспортів українським громадянам які проживають за кордоном. 5) Видача закордонних паспортів українським громадянам та іноземцям. 6) Рішення спірних питань по справам закордонних паспортів. [9, с.24].

З 3 грудня 1918, відповідно ухваленого декретом тодішнього тимчасового робітничо-селянського уряду УСРР, при НКВС України діяв орган надзвичайного повноваження, Всеукраїнська надзвичайна комісія [10, ст. 23]. Положенням від 3 травня 1919р. про ВУНК вказується що цей орган являється частиною НКВС і працює на правах відділу. ВУНК по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією та злочинністю по посадах є органом центральної влади що об'єднує діяльність місцевих надзвичайних комісій. Цім положенням вказується що ВУНК та усі місцеві НК мають право організувати озброєні загони, кредити на які виділяється через місцевий Виконком. Губернські, міські та повітові НК організовуються, а члени їх вибираються та відзиваються відповідно місцевими Радами та Виконкомами [8, с. 27].

5 лютого 1919р. Рада народних комісарів УСРР прийняла декрет «Про організацію міліції», [11, с. 96], яким у складі НКВС розпочало функціонування Управління робітничо – селянської міліції, що входило до відділу місцевого управління

НКВС. У березні 1919р. НКВС видав “Інструкцію по організації радянської робітничо - селянської міліції” яка регламентувала порядок організації міліції на місцях [12 с.1-3].

Для охорони порядку на залізниці та забезпечення безпеки на залізничних шляхах положенням від 10 травня 1919р. було утворено Робітничо – селянську радянську залізничну міліцію яка знаходилась в відомстві НКВС як підвідділ Управління Радянської міліції [8 с. 44-45] .

Доволі широкий спектр обов’язків мав Комунальний відділ, відповідно загальному положенню при місцевих виконкомах організовувались відділи комунального господарства які відали благоустроєм територій міст, житлом, комунальними підприємствами за виключенням підприємств фабрично – заводського характеру які повинні знаходитись в віданні Раднаргоспу, комунальним транспортом і поховальною справою тощо.

Так в залежності від існування в місцевому житті тієї чи іншої галузі комунального господарства, відділ комунального господарства організовував відповідні підвідділи: а) благоустрою та будівельно – ремонтний який відповідав за очищення міст та селищ, проведенням місцевих шляхів, пожежною та межевою справою, мостовими переходами, поромами та перевезеннями, комунальними садами і скверами, асенізаційними підводами тощо. б) житлово – квартирний який займався підтриманням в виправленому стані муніципальних споруд, приміщень та квартир, тарифікуванням квартирної плати, обліком і розподілом в містах житла і обліком всього рухомого майна, в) господарчо – заготівельний підвідділ відає заготівлею паливом, сировини і будівельних матеріалів для потреб комунальних підприємств та муніципального житла, г) земельний та сільськогосподарський займався обліком і експлуатацією земель яка знаходиться в віданні комуни, поступовим узагальненням земель, маєтків, садиб, ферм, маслобійних та сироварних заводів, городів, риболовецьких промислів і подібними сільськогосподарськими промислами та виробництв що належать комуні та місту. , д) комунальних підприємств завідує водопроводами, каналізацією, електричними станціями, освітленням, трамваєм, омнібусами, конками, автогужовим транспортом, скотобійнею, перукарнями, банями, пральним ремеслом та подібними підприємствами які обслуговують чисто місцеві потреби і не підлягають націоналізації, або підлягають але ще не націоналізовані, е) бухгалтерський крім бухгалтерської справи займається загальним звітом відділу, є) підвідділ кладовищ та поховальної справи зосередив у собі управління комунальними кладовищами і поховальною справою , ж) секретаріат – має у своєму віданні канцелярію і всього відділу у цілому.

Відділи комунального хазяйства при повітових та губернських раддепах направляють, керують, формують, інструктують комунальні відділи які функціонують в межах даної території і взагалі відає усім комунальним господарством існуючим в межах цього раддепу. Комунальний відділ при НКВС концентрує і об’єднує всю діяльність

місцевих комунальних відділів, керує їх господарською діяльністю і направляє її, інструктує інформує їх і проводить своїми розпорядженнями, вказівками, роз'ясненнями що до комунальної політики центральної влади [13, с. 3-4] .

На першому етапі становлення більшовицької влади в Україні все будівництво що здійснювалось на території яка була під їх владою проводилась під контролем НКВС. 7 червня 1919р. був організований Комітет Державних Споруд Ради Народного господарства України [13, с.11]. Було видано Положення про розподіл кола впливу введення комітету державних споруд при Народному Комісаріату Господарства і відділів комунального господарства НКВС України в області будівництва.

Так цим положенням вказується що все будівництво зокрема міське і сільське як загально державного і місцевого значення в його нормативно-законодавчій частині, організації і виконання здійснюється виключено комітетом споруд Ради Народного Господарства України і його місцевими органами. До ведення місцевих відділів комунального господарства НКВС в області будівництва може бути віднесено тільки: а) інспекція по санітарному обстеженню житлових приміщень і прийняття за мету суспільної безпеки не терплячих зволікання мір будівничого характеру; б) виконання поточного ремонту приміщень, що знаходяться як в особистій так і в суспільному, комунальному і державному використанні; в) ініціатива спорудження окремих не великих будівель для проживання або для суспільних і промислових потреб, розробка відповідних планів і кошторисів та передача їх для узгодження з загальною програмою будівельної діяльності КДС, затвердження і практичного виконання місцевими органами КДС; г) фінансування КДС і місцевих його органів, які виконують будівельні роботи по завданню місцевих відділів комунального господарства [13, с. 5].

З матеріалів статті є можливість визначити що безпосередню більш менш повноцінну роботу органів внутрішніх справ Радянській владі вдалося розпочати після остаточного закріплення їх на місцях до цього намагання організації органів влади на території України мало нетривкий, хаотичний і неконструктивний характер зумовлений постійним революційним впливом.

На органи НКВС України, з початку їх діяльності, були покладений великий спектр діяльності вони впливали практично на усі сфери внутрішнього життя країни від суто особистих людських: шлюб, реєстрація народженої дитини , реєстрація смерті, поховання померлих, контроль проживання в житлах і загальних для суспільства: пожежна справа, комунальний контроль, охорона правопорядку тощо, до таких важливих як управління владою та упродовження ідеологічного курсу на місцях засобами Виконавчих комітетів, а також придушення контрреволюційних проявів. НКВС України являвся органом який ввібрав в себе усі можливі

важелі побудови Радянської влади в державі.

Джерела та література

1. Великая Октябрьская Социалистическая революция на Украине. Сборник документов и материалов: В 3 т. – К.: Госполитиздат Украины, 1957.
2. Чисніков В.М. Секретарі, наркоми, міністри внутрішніх справ України. – К.: Українська академія внутрішніх справ. – 23с.
3. Гриценко А., Тимченко Ж., Б. Бош. – К.: Вид. пол. літ. України, 1964. – 92с.
4. Липчинський Г. Перший період Радянської влади на Україні ЦВК та Народний Секретаріат // Летопись революции. – 1928. - №1. – с. 159-175.
5. ЦДАВО України – ф.2. – оп.1. – спр.14.
6. Збірник постанов УРСР, 1919. – № 2.
7. ЦДАВО України. – ф. 2. – оп. 1. – спр. 13.
8. ЦДАВО України – ф.5. – оп.1. – спр.8
9. ЦДАВО України ф.5. – оп1. – спр. 2.
10. Михайленко П.П. Народний комісаріат внутрішніх справ УСРР: сформування та організаційно правові засади діяльності у період до утворення СРСР (кінець 1917-1922рр.) // Міліція України. – 2005.-№3. – с. 22-23.
11. СУ УССР. 1919. – №7. – Ст. 96.
12. Инструкция по организации советской рабоче – крестьянской милиции. – Х.: НКВД УССР, 1919. – с.1-3.
- 13.ЦДАВО України. – ф.5. – оп1. – спр. 2

Аннотация

Освещены вопросы исторического становления и формирования органов управления, органов внутренних дел Советской власти в Украине в революционный период конец 1917-1919 год. Рассмотрены возложенные функции, организационные задачи, цели структурных подразделений, отделов и подотделов Народного Комиссариата Внутренних Дел Украинской Социалистической Советской Республики.

Ключевые слова: Советская власть, Народный секретариат, образование, органы внутренних дел, функции, отделы, исполкомы, НКВД, декрет, постановление, советы депутатов.

Annotation

The considered questions of historical development and the formation of government, bodies of internal affairs of the Soviet power in Ukraine during the revolutionary period of the end of the 1917-1919 year. We consider the functions assigned, organizational objectives, goals

departments, divisions and sub-divisions of the People's Commissariat of Internal Affairs of the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Key words: The Soviet government, the National Secretariat, education, the body internal affairs, functions, departments, executive committees, the PCIA, decree, ordinance, council members.

**Яна Федоренко
(Черкаси)**

РОЗВИТОК ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ В ПРОЦЕСІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена дослідженню українського фермерства в процесі суспільно-політичних трансформацій нового тисячоліття. Аналізується нормативно-правова база створення фермерських господарств на початку 2000-х років, а також їх районування, функціонування та специфіка виробництва і збуту продукції.

Ключові слова: фермерське господарство, ринкова економіка, суспільно-політичні перетворення, рослинництво, тваринництво, грант.

Українське село – невід’ємна частина не тільки економічного, але і духовного укладу нашої держави. Тому всі питання, які стосуються стратегії розвитку аграрного сектору є цілком актуальними. Адже, тільки вивчивши багатий історичний досвід, всі негативні та позитивні моменти суспільно – політичних трансформацій українського села, наше керівництво зможе розробити вдалу стратегію розвитку та відродження сільської місцевості.

Сільське господарство України пройшло багато випробувань економічного політичного, соціального характеру протягом різних часових проміжків історії нашої держави. І хоча одні із найрадикальніших трансформацій відбулися на початку 1990-х років, коли в процесі суспільно-політичних змін, виокремився принципово новий для українського суспільства соціальний прошарок – фермерство, ХХІ століття не стало винятком. Саме в цей період дана категорія населення змогла зайняти власну нішу в суспільній структурі українського суспільства. Адже фермерські господарства – це рівноправна ланка економічної системи країни, яка дозволяє більш повно розкрити й використати потенціал сільського господарства, а отже і допомогти відродити українське село.